

W stulecie śmierci Jana Władysława Dawida,
red. H. Markiewiczowa,
Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej
im. M. Grzegorzewskiej, Warszawa 2014, ss.197.

Forum Pedagogiczne
2015/1

Jan Władysław Dawid był pionierem psychologii rozwojowej i pedagogiki doświadczalnej w Polsce, żył w latach 1859–1914. Był wykładowcą Uniwersytetu Latającego i w Towarzystwie Kursów Naukowych w Warszawie, redaktorem naczelnym „Przeglądu Pedagogicznego” (1890–1897). Wśród najbardziej znanych dzieł J. W. Dawida należy wymienić książki pt. *Nauka o rzeczach* (1892), *Zasób umysłowy dziecka* (1896), *Inteligencja, wola i zdolność do pracy* (1911), *O duszy nauczycielstwa* (1912). W związku z rocznicą stu lat od daty śmierci Jana Władysława Dawida opracowano dzieło zbiorowe pod redakcją naukową Pani Profesor Hanny Markiewiczowej (o układzie treści ze względu na kryterium problemowe), które implikuje artykuły napisane przez: Karola Poznańskiego, Władysławę Szulakiewicz, Ewę Kulę, Elwirę Jolantę Kryńską, Łukasza Kalisza, Zbigniewa Żółcińskiego, Jacka Kulbakę, Jarosława Michalskiego, Andrzeja Ciążelę, Agnieszkę Wałęgę, Helenę Ciążelę, Anetę Bołdyrew, Hannę Markiewiczową, Małgorzatę Stawiak-Ososińską, Joannę Falkowską, Agnieszkę Suplicką, Iwonę Czarnecką, Marzenę Pękowską.

Prof. zw. dr hab. Karol Poznański (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Narodziny i rozwój pedagogiki pozytywistów warszawskich (od Wernica i Świętochowskiego do Dawida)* podkreślił, że działalność J. W. Dawida przypadła na trudne dla narodu polskiego realia walki o zachowanie kultury polskiej, odrębności narodowej w zaborze rosyjskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku, a więc w schyłkowej fazie uporczywej walki z caratem. Prof. K. Poznański zaprezentował głównych twórców filozofii pozytywizmu, pierwszych jej promotorów w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 40. XIX wieku (Karol Libelt, Bronisław Ferdynand Trentowski, August Cieszkowski), sytuację polityczno-społeczną i edukacyjną w Królestwie Polskim po upadku powstania listopadowego – antypolską politykę oświatową caratu, która zaowocowała wychowaniem narodowym w rodzinie (wychowaniem domowym), działalnością samokształceniową. K. Poznański wyjaśnił początki myśli pedagogicznej pozytywizmu warszawskiego po 1863 roku – po wybuchu powstania styczniowego (Henryk Wernic, Adolf Dygasiński, Piotr Chmielowski, Aleksander Świętochowski). Skupił się na nauczycielskim rodowodzie J. W. Dawida i celowo wybranych okolicznościach i faktach, które stały się przyczynkiem do zainteresowania się przez J. W. Dawida psychologią eksperymentalną i pedagogiką empiryczną.

Prof. zw. dr hab. Władysława Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w artykule pt. *Jan Władysław Dawid w polskiej historiografii edukacyjnej. Wybrane*

przykłady publikacji wskazała autorów, którzy napisali o J. W. Dawidzie i jego dziełach. W pierwszej części swojego artykułu prof. W. Szulakiewicz analizie poddała prace, które opublikowano na łamach periodyków (takich jak: „Kultura i Wychowanie”, „Ruch Pedagogiczny”, „Przegląd Pedagogiczny”, „Chowanna”, „Muzeum”, „Nowe Tory”, „Miesięcznik Pedagogiczny”, „Wychowanie w Domu i Szkole”) oraz pierwsze prace zwarte poświęcone poglądom pedagogicznym J. W. Dawida w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wśród autorów dzieł o życiu i działalności Dawida w międzywojennej historiografii prof. W. Szulakiewicz wymieniła: Izę Moszczeńską, Anielę Szycównę, Henryka Rowida, Ludwika Chmaja, Zofię Denelównę, Henryka Lukreca, Stanisława Łempickiego, Bogdana Nawroczyńskiego, Bogdana Suchodolskiego. Natomiast w drugiej części artykułu (ze względu na walor dydaktyczny) przedstawiła główne kierunki interpretacji dzieł pedagogicznych Dawida w opracowaniach o charakterze syntetyzującym (również w podręcznikach oraz tekstach opublikowanych w „Kwartalniku Pedagogicznym”) w okresie powojennym. Wśród historyków wychowania, którzy interpretowali dzieła J. W. Dawida wymieniła: Stefana Wołoszyna, Łukasza Kurdybachę, Ryszarda Wroczyńskiego. Prof. W. Szulakiewicz stwierdziła, że myśl pedagogiczna Jana Władysława Dawida pomimo upływu czasu jest stale obecna w syntezach naukowych, podręcznikach z zakresu historii myśli pedagogicznej, psychologicznej i pedeutologii.

Dr hab. Ewa Kula (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w artykule pt. *Środowisko rodzinne i intelektualne Jana Władysława Dawida (1859–1914)* wyjaśniła znaczenie znacznego wpływu rodziny, następnie środowiska luminarzy kultury polskiej i młodej postępowej inteligencji na działalność naukową J. W. Dawida. E. Kula uzasadniła, że rodzina nauczycielska, w której wychowywał się Dawid wpłynęła na jego późniejsze zainteresowania zawodowe. Na kształtowanie się poglądów oraz na działalność pedagogiczną Dawida wpływ wywarła również jego żona – Jadwiga Szczawińska, która zorganizowała w 1885 roku tajne wyższe kursy, na których studiowały setki słuchaczek przygotowujących się do czynnego udziału w życiu społecznym i publicznym.

Prof. zw. dr hab. Elwira Jolanta Kryńska (Uniwersytet w Białymstoku) w artykule pt. *Miłość dusz ludzkich jako istota koncepcji wychowania Jana Władysława Dawida* przypomniała, że J. W. Dawid dorastał w atmosferze domowej o wysokiej kulturze intelektualnej i moralnej, co, jak można sądzić, przyczyniło się do rozwijania jego zainteresowań poznawczych. Profesor E. J. Kryńska uwagę skupiła na ideale osobowości nauczyciela (dobrego człowieka), który w procesie dydaktyczno-wychowawczym kreuje życie duchowe swoich uczniów. Jak wiadomo, J. W. Dawid bardzo cenił osobowość nauczyciela odpowiedzialnego, pracującego z powołaniem, co przekłada się na kształtowanie dojrzałego poczucia wspólnoty (wspólności) duchowej z uczniami. Według Dawida nauczyciel nie może ograniczać się do zrealizowania celów dydaktyczno-wychowawczych, lecz ma „istnieć moralnie” na fundamencie wartości dobra, miłości, wolności, piękna i sprawiedliwości, „wychować głębokie życie duchowe”.

Problematykę dojrzałości duchowej nauczyciela zaprezentował również mgr Łukasz Kalisz (Uniwersytet w Białymstoku) w artykule pt. *Zasoby duchowe nauczyciela według Jana Władysława Dawida*. Zazaczył, że J. W. Dawid był pozytywistą, cenił czyn, ale zwrócił się także ku sferze duchowej. Był przekonany, że dobrego nauczyciela cechuje zdolność odczuwania stanów psychicznych wychowanka oraz harmonijne relacje interpersonalne, umiejętność przyjęcia sposobu myślenia swoich uczniów. Zły nauczyciel według

J. W. Dawida nie posiada odpowiedniej wiedzy, jest niedojrzały duchowo, nie miłuje dusz ludzkich, nie szanuje swoich uczniów.

Problematykę inteligencji zaprezentował mgr Zbigniew Żółciński (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Wybrane aspekty postrzegania i rozwoju inteligencji w nawiązaniu do pism Jana Władysława Dawida*. Zaznaczył, że chociaż większość rozważań teoretycznych Dawida na ten temat straciła na znaczeniu, jednak jego twórczość pozwala lepiej zrozumieć ogólne założenia dotyczące rozwoju inteligencji.

Dr hab. Jacek Kulbaka, prof. APS (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Jana Władysława Dawida „Nauka o rzeczach”* przypomniał, że to tytułowe dzieło Wincenty Okoń określił ogólną teorią nauczania oraz wysoko je ocenił pod względem metodologicznym i dydaktycznym. Uznano je za znaczące w obszarze teorii kształcenia, szczególnie w zakresie metod nauczania dzieci o przyrodzie, polisensorycznego poznawania środowiska społeczno-przyrodniczego, stosowania zasady pogłębienia i systematyczności, związku procesu nauczania z wychowaniem moralnym.

Dr Jarosław Michalski (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Mysł pedeutologiczna Jana Władysława Dawida w kontekście współczesności*, odnosząc się do myśli twórczej J. W. Dawida, omówił problematykę nauczyciela jako wzoru osobowego oraz problematykę kształcenia nauczycieli, znaczenia metody dialogu w procesie dydaktyczno-wychowawczym, kształtowania postaw twórczych i moralnych.

Dr hab. Andrzej Ciążela, prof. APS (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Jan Władysław Dawid a polska pedagogika kultury. Inspiracja czy uczestnictwo?* omówił miejsce J. W. Dawida w historii polskiej pedagogiki kultury, problematykę dotyczącą kontrowersji (o charakterze politycznym i światopoglądowym) wokół postaw ideowych i twórczości Dawida. Prof. A. Ciążela uwagę badawczą skoncentrował również na związkach J. W. Dawida z formacją pozytywistów, następnie zaprezentował ideał wychowawczy w ujęciu J. W. Dawida, według którego społeczeństwo powinno służyć rozwojowi jednostki, rozwojowi pełni możliwości duszy wychowanka.

Dr hab. Agnieszka Wałęga, prof. UMK (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w artykule pt. *„Szkoła” najstarsze galicyjskie czasopismo pedagogiczne wobec myśli pedagogicznej pozytywizmu warszawskiego* przypomniała, że tytułowy periodyk (1868–1939) ukazywał się na terenach zaboru austriackiego, ale jego redaktorzy interesowali się także rozwojem oświaty w pozostałych zaborach. Pełnił szczególną funkcję w zakresie pogłębiania wiedzy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli w okresie niewoli narodowej jako organ prasowy Towarzystwa Pedagogicznego. Prof. A. Wałęga zaznaczyła, że redaktorzy „Szkoły” byli doświadczonymi nauczycielami, przyczynili się do rozwoju szkolnictwa galicyjskiego, współpracowali z Towarzystwem Nauczycieli Szkół Wyższych, Macierzą Szkolną, Stowarzyszeniem *Eleusis*, Towarzystwem Szkoły Ludowej. Na łamach „Szkoły” pisano o relacjach szkoły i domu rodzinnego, wychowaniu domowym, znaczeniu miłości macierzyńskiej dla prawidłowego rozwoju dziecka. Drukowano cykle artykułów na tematy: „Dom i Szkoła”, „Rodzina i Szkoła”. Publikowano recenzje i omówienia prac literackich i

pedagogicznych pozytywistów warszawskich: A. Świętochowskiego, P. Chmielowskiego, A. Dygasińskiego, również Jana Władysława Dawida.

Dr hab. Helena Ciężela, prof. APS (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Julian Ochorowicz i edukacyjny ethos pozytywizmu warszawskiego* napisała, że pozytywizm warszawski był nie tylko doniosłym nurtem w rozwoju kultury polskiej, ale także programem edukacyjnym kształtowania świadomości społecznej narodu polskiego w duchu nowoczesności. Stwierdziła, że Julian Ochorowicz należy do wybitnych przywódców pozytywizmu, interesował się rozwojem psychologii jako nauki empirycznej, opierającej się na podstawach eksperymentalnych. Pani Profesor skonstruowała, że Ochorowicz był postacią wyjątkową, wyzwalającą myślenie z nieaktualnych schematów.

Dr Aneta Bołdyrew (Uniwersytet Łódzki) w artykule pt. *Problemy patologii społecznych w publicystyce Bolesława Prusa* zwróciła uwagę na społeczno-ekonomiczny i publicystyczno-literacki wymiar pozytywizmu po powstaniu styczniowym lat 1863–1864, w warunkach ogromnego wyczerpania społeczeństwa w Królestwie Polskim powstaniowymi represjami władz państw zaborczych. A. Bołdyrew słusznie napisała, że Bolesław Prus wytrwale i bezkompromisowo opisywał środowiska społeczne w Królestwie Polskim dotknięte patologią – szczególnie ubóstwem, alkoholizmem, przestępczością, handlem „żywym towarem”. Zwracał uwagę na bardzo trudną sytuację najuboższych dzieci pozbawionych warunków umożliwiających im prawidłowy rozwój. Był rzecznikiem organizowania kolonii letnich, wspierania idei letnich wyjazdów, nie tylko z powodów zdrowotnych, ale także wychowawczych. Pisał o konieczności finansowego wspierania samotnych matek oraz opiekowania się porzuconymi dziećmi. Podkreślał znaczenie działalności na rzecz potrzebujących Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, Towarzystwa Opieki nad Ubogimi Matkami i ich Dziećmi oraz Biura Nędzy Wyjątkowej. Stał się orędownikiem zakładania przytułków dla chorych, starych osób. Bolesław Prus akcentował rolę wychowania społecznego, moralnego i przygotowania społeczeństwa do udziału w życiu społecznym.

Dr hab. Hanna Markiewiczowa, prof. APS (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Kwestia kobieca na łamach czasopism pozytywistycznych* zaznaczyła, że prasa jest swoistym lustrem życia społecznego, ponieważ wszelkie problemy znajdują odbicie w polemikach prasowych publicystów. W związku z tym na łamach czasopism w XIX wieku podjęto tematykę dotyczącą wielu problemów, takich jak: wychowanie domowe, kształcenie dziewcząt na pensjach, wykorzystanie przez nie czasu wyznaczonego przez cezury wydarzeń – od ukończenia pensji do zamążpójścia (w oczekiwaniu na męża), a także problematykę emancypacji kobiet. Prof. H. Markiewiczowa zaznaczyła, że w czasopismach publikowano również krytyczne wypowiedzi o edukacji kobiet. Zaprezentowała bardzo trudną sytuację dziewcząt ubogich (w świetle celowo wybranych periodyków), które nie miały szans na naukę na pensjach. Podkreśliła, że nawet te z dziewcząt, które podejmowały naukę zawodu wiodły bardzo trudne życie – stawały się swoistymi terminatorkami w życiu społecznym i zawodowym.

Dr Małgorzata Stawiak-Ososińska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w artykule pt. *Anna Tomaszewicz Dobrska i jej działalność oświatowa wobec kobiet* wyjaśniła okoliczności podjęcia studiów medycznych przez A. Tomaszewicz Dobrską w Szwajcarii, następnie trudności z nostryfikacją jej dyplomu (w Petersburgu) uprawniającego do

pracy w zawodzie lekarza w Królestwie Polskim. M. Stawiak-Ososińska opisała ciężką pracę A. Tomaszewicz Dobrskiej w przytułkach położniczych w Warszawie (ul. Prosta 2, następnie Żelazna 55), wyjaśniła proces przyuczania kobiet do zawodu akuszerki, zaprezentowała realizowaną przez Annę Tomaszewicz Dobrską działalność dobroczynną i społeczną opiekunki medycznej oraz na rzecz równouprawnienia kobiet. Podkreśliła, że Anna Tomaszewicz Dobrška wraz z Aleksandrem Świętochowskim powołała w 1906 roku Towarzystwo Kultury Polskiej (była członkinią zarządu), które szerzyło kulturę polską, zakładało szpitale, ochronki, muzea, wydawało czasopisma – realizowało cenną działalność kulturalną, społeczną nie tylko w stolicy, ale również na tzw. prowincji.

Dr Joanna Falkowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w artykule pt. *Pochwała pracy – Anastazji Dzieduszyckiej pozytywistyczna idea emancypacji kobiet* wyjaśniła, że po upadku powstania styczniowego coraz więcej kobiet dążyło do zdobycia wyższego wykształcenia, aby uniezależnić się od pomocy finansowej rodziny lub konieczności zawierania małżeństw ze względów ekonomicznych. Wśród publicystek, nauczycielek zainteresowanych edukacją kobiet J. Falkowska wymieniła Anastazję Dzieduszycką, która w swojej twórczości pisarskiej wiele uwagi poświęciła problematyce kształcenia kobiet, pracy zawodowej kobiet oraz pracy intrapersonalnej nad własną duchowością (aby m.in. pochopnie nie podejmowały decyzji o zamążpójściu, były gospodarne, nie trwoniły pieniędzy na stroje). A. Dzieduszycka twierdziła, że obowiązki żony i matki są bardzo ważne w życiu społecznym, ale należy także umożliwić kobietom dostęp do edukacji, tworzyć szkoły dostosowane do ich sytuacji materialnej, społecznej. Dzieduszycka postulowała tworzenie żeńskich szkół rzemieślniczych, handlowych, przygotowujących dziewczęta do pracy zawodowej, upominała się o redukcję przeszkód w zakresie kształcenia dziewcząt, swobodnego dostępu do nauki i pracy. Pisała o konieczności wychowania kobiet do pełnego udziału w życiu społecznym.

Dr Agnieszka Suplicka (Uniwersytet w Białymstoku) w artykule pt. *Idea kształtowania ciała i charakteru w warsztacie jordanowskim* napisała o twórcy parku gier i zabaw w Krakowie (1889) Henryku Jordanie oraz jego koncepcji wychowania zdrowotnego dzieci i młodzieży. Wyjaśniła, że Jordan był działaczem społecznym w Towarzystwie Opieki Zdrowia. Wygłaszał odczyty o higienie, profilaktyce zdrowotnej, wartości wychowania dzieci w zdrowych warunkach i przyjaznej atmosferze. Jordan nie ograniczał celu edukacyjnego jedynie do wychowania umysłowego (intelektualnego), lecz pojmował wychowanie wszechstronnie, również w zakresie innych dziedzin wychowania: fizycznego, umysłowego, politechnicznego (w praktyczno-technicznych warsztatach jordanowskich), estetycznego, patriotycznego i moralnego, wychowania do pracy w zespole, pracy społecznej. Henryk Jordan uzasadniał znaczenie społecznych oraz wychowawczych funkcji gier i zabaw w otwartej przestrzeni i na świeżym powietrzu.

Dr Iwona Czarnecka (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w artykule pt. *Jan Papłoński o wychowaniu i wychowawcy na podstawie „Zasad wychowania domowego” i „Zasad i zakresu wychowania domowego oraz historii metody pogłądowej”* wyjaśniła znaczenie pracy wychowawcy w kształtowaniu osobowości dzieci i młodzieży (zaprezentowane przez Papłońskiego w dwóch tytułowych odczytach). Papłoński twierdził, że celem wychowania jest dążenie do szczęścia każdego człowieka (harmonii jego ducha i ciała), a w konsekwencji całego społeczeństwa. Iwona Czarnecka

podkreśliła, że Papłoński docenił także znaczenie rozwijania postawy samodzielności, posłuszeństwa, szacunku dla pracy w procesie wychowania dzieci i młodzieży.

Dr Marzena Pękowska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w artykule pt. *Nauczyciele lwowskich zakładów dla głuchoniemych i niewidomych wobec wymagań zawodu pedagoga specjalnego w latach 1918–1939* zaprezentowała wkład lwowskich nauczycieli z Zakładu dla Głuchoniemych i Zakładu dla Ciemnych w proces kształtowania wzoru osobowego nauczyciela szkoły specjalnej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Na podstawie badań własnych protokołów z posiedzeń rad pedagogicznych w ww. instytucjach (znajdujących się w Państwowym Centralnym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie) Marzena Pękowska stwierdziła, że nauczyciele lwowskich placówek dla dzieci głuchoniemych oraz niewidomych dzięki swojej pracy, zaangażowaniu i wdrażaniu do praktyki edukacyjnej skutecznych metod dydaktyczno-wychowawczych, a także działalności samokształceniowej, wpisali się w postulowany w okresie dwudziestolecia międzywojennego model nauczyciela szkoły specjalnej, który pracuje z powołaniem, z ogromnym zaangażowaniem.

Formułując konkluzję, należy zaakcentować, że recenzowana praca zbiorowa pod redakcją naukową Profesor Hanny Markiewiczowej pt. *W stulecie śmierci Jana Władysława Dawida* (ss. 197) jest zbiorem osiemnastu studiów poświęconych pozytywistom warszawskim, życiu i różnorodnym aspektom twórczości Jana Władysława Dawida. Implikuje refleksję naukową wpisującą się w obszar historii myśli pedagogicznej, dotyczy dziedzictwa edukacyjnego. Wyróżnia się nie tylko bardzo interesującą problematyką, ale również poprawnością metodologiczną, zawiera liczne przypisy dokumentacyjne, słownikowe, dopowiadające, polemiczne. Jest wartościowa pod względem poznawczym, z powodzeniem może służyć teorii i praktyce edukacyjnej.

Edyta Wolter
UKSW, Warszawa